

ÎNSEMNĂTATEA POSTULUI PENTRU LOCUIITORII MOLDOVEI ȘI AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI DIN SECOLELE XVI-XVIII*

Olivia SENCIUC¹

Cuvinte cheie: post, creștin, Biserică, Domnie, comunitate

Keywords: fasting, Christian, Church, princely dignity, community

Originile postului – o practică importantă în mai toate religiile – încă trebuie căutate departe în timp. Unii leagă acest obicei de un străvechi cult al morților – în acest caz oamenii, pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp, fie ar fi renunțat la anumite alimente și băuturi din teama că hrana ar fi putut fi contaminată de către defunct, fie ar fi neglijat să mănânce din cauza durerii pricinuite de pierderea unei persoane apropiate –, pe când alții cred că el ar avea legătură cu modul sobru de viață experimentat și recomandat de filosofi sau de întemeietorii de religii². Se poate deduce, așadar, că inițial postul ar fi avut mai curând un caracter igienic, decât unul religios. Creștinismul este cel care a accentuat sensul spiritual al respectivei practici, postul devenind, treptat, un act de virtute și de cult ce trebuia respectat de către fiecare membru al comunității creștine. Din secolul al IV-lea, mai ales, capii Bisericii au formulat tot mai multe reguli – obligatorii pentru toți membrii comunității creștine –, în felul acesta fiind impus un comportament anume, credincioșii trebuind să se conformeze unui calendar în care zilele de post alternează cu zilele „de dulce”³.

* Studiul a fost prezentat într-o primă variantă în cadrul Sesiunii de comunicări a cadrelor didactice și a cercetătorilor prilejuită de Zilele Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 23-24 octombrie 2015.

¹ Cercetător independent, IAȘI.

² Ene Braniște, *Liturghica generală*, I, ed. Eugen Drăgoi, Galați, 2002, p. 197.

³ *Ibidem* p. 200.

Ce-mi propun în rândurile care urmează e să stabilesc care erau reglementările Bisericii referitoare la post în perioada secolelor XVI-XVIII, în ce măsură erau respectate normele în cauză de către membrii diferitelor stări sociale din Moldova și Țara Românească și ce presupunea aceasta, ce semnificație i se acorda respectivei practici, ce anume îi motiva pe oameni să-i dea atenția cuvenită ori, dimpotrivă, îi determina să o încalce, nu în ultimul rând, care era atitudinea Bisericii, a Domniei și a comunității în raport cu abaterile de la regulile stabilite.

În încercarea de a găsi răspuns la fiecare dintre întrebările mai sus prezentate, am apelat la vechile pravile bisericești, la predicile unor ierarhi de seamă și la poruncile domnești, deopotrivă la însemnările lăsate de cronicari și de călătorii străini, la fel de utile fiindu-mi condicile, listele de cheltuieli, merticele, scrisorile de demult, scrierile cu caracter monografic și sursele etnografice.

În primul rând, în vechile pravile – destinate instruirii preoților care aveau apoi să-i povățuiască pe enoriași – sunt de căutat învățăturile referitoare la post, pe care creștinii moldoveni și munteni ar fi trebuit să le urmeze. *Pravila ritorului Lucaci* îndemna la „a nu se posti numai de bucate”, ci „fiecare să se nevoiască a feri postul cel den lontru”, adică „de toate poftirile vătămătoare la suflete tare să se vegheze și să străjuiască și să fugă”⁴, în text putând fi deslușit și rostul unui astfel de comportament. Potrivit ideii preluate de la Sfântul Vasile cel Mare, numai „așea postind [...] post iubit, depărtându-ne de toate răutățile cealea ce să fac cu simțirea noastră, noi vrem veni către sfânta dzua Invierii, oameni noi, curați, destoinici sfinteei cuminecături, slujbeeii lui Hristos”⁵.

Deopotrivă, *Cazania* mitropolitului Varlaam înfățișa postul – care aduce sfințenie și curățenie sufletului⁶ – ca stând la temelia tuturor bunătăților⁷, acesta împreună cu rugăciunea și milostenia fiind faptele bune din care adevărul creștin trebuie să-și adune singura avere, ca să moștenească Împărăția Cerurilor⁸. Prin post, credinciosul îl biruiește pe diavol⁹ și se curăță de păcatele¹⁰ pe care Dumnezeu le șterge din Cărțile Lui de Judecată¹¹. Însă, ca să fie într-adevăr de folos – doar așa

⁴ *Pravila ritorului Lucaci*, ed. I. Rizescu, București, 1971, p. 171.

⁵ *Ibidem*, p. 172.

⁶ Varlaam, *Cazania 1643*, ed. J. Byck, București, 1943, p. 64.

⁷ *Ibidem*, p. 413.

⁸ *Ibidem*, p. 290.

⁹ *Ibidem*, p. 28.

¹⁰ *Ibidem*, p. 43.

¹¹ *Ibidem*, p. 50.

creștinul având plată de la Dumnezeu¹² –, postul nu poate fi „*numai de bucate, ce și de clevețe, și de fățării, și de zavistii, și de alte pohte rele de toate*”¹³ și nici nu trebuie ținut cu mândrie, cu laudă, cu lene, cu mânie și cu vrajbă față de alții¹⁴.

Cu mult mai bine lămurea *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă că „*Postul, socotindu-se după creștineștile bune fapte, este o răbdare de toate mâncările, sau de unele, pentru vreo boală; așijderea și de băuturi și de toate lucrurile lumii și de toate pohtele cele rele, ca să poată creștinul să-și facă rugăciunea cu chip mai pre lesne și să înblânzească pre Dumnezeu. Așijderea ca să omoară pohtele trupești și să priimească harul lui Dumnezeu*”¹⁵.

Din aceeași scriere reieșea că poruncă dumnezeiască este ca peste an creștinii să păzească cele patru mari posturi: al Nașterii lui Hristos, al Învierii lui Hristos, al Sfinților Apostoli Petru și Pavel și al Adormirii Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioară Maria, tot cu post petrecând zilele de miercuri și vineri, Sâmbăta Mare ori întâmpinând sărbătoarea Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul și pe cea a Sfintei Cruci¹⁶. Acestea erau posturi rânduite după obicei, ținute de întreaga obște creștină¹⁷, spre deosebire de posturile prilejuite de o situație deosebită, impuse în „*vreo osebită eparhie, au cetate, au vreun oraș*” de mitropolit sau episcopul local, „*ca să întoarcă driapta urgia lui Dumnezeu, care cade asupra norodului său și să-l izbăvească au den moarte, au de foamete, au de războiu, au de secetă, au de ploi asuprite, au de tămăduirea bolnavilor, au de mângăierea celor necăjiți*”¹⁸ sau de postul stabilit de duhovnic unui credincios anume, ca formă de ispășire a unor păcate¹⁹.

Povețe asemănătoare referitoare la menirea postului – aceea de a curăța trupul și sufletul de răutăți și de a-l pregăti pe acesta din urmă pentru Judecata de Apoi, doar în felul acesta fiind posibilă mântuirea – erau conținute, deopotrivă, în predici ale arhierilor. De pildă, Antim Ivireanul pomenea în unul dintre multele

¹² *Ibidem*, p. 27.

¹³ *Ibidem*, p. 29.

¹⁴ *Ibidem*, p. 73.

¹⁵ Petru Movilă, *Mărturisirea Ortodoxă*, Iași, 1996, p. 296.

¹⁶ *Ibidem*, p. 243.

¹⁷ *Ibidem*, p. 296.

¹⁸ *Ibidem*, p. 246; Vezi și Antim Ivireanul, *Opere*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1997, p. 335.

¹⁹ Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 296.

sale *Cuvinte de învățătură* că postul este hotărât pentru folosul cel sufletesc²⁰, ca prin el „să ne ușurăm trupul, să ne limpezim mintea și să ne bucurăm cu sufletul, ca să vie darul lui Dumnezeu asupra noastră”, de asemenea, că postul este „pace de obște a sufletului și a trupului, traiu fără de turburare, petrecanie cu bună întocmire, viață ce veseleşte pre Dumnezeu și întristează pe vrăjmașul”²¹, nimeni altul decât diavolul.

Aceste eforturi ale reprezentanților de seamă ai Bisericii erau dublate de poruncile domnești. În postul Adormirii Maicii Domnului din anul 1785, prin „cărți deslegate”, Mihai vodă Suțu se adresa locuitorilor Țării Românești, îndemnându-i să păzească sfânta Biserică, duminicile și sărbătorile, să se închine după cuviință și să se roage la slujbe și liturghii, nu în ultimul rând să postească și să se spovedească. Ce-i învăța domnul pe supușii săi era că „această datorie nu trebuie de sila poruncei noastre să o faceți, ci înșivă iubiți pe Dumnezeu, din tot sufletul vostru și din tot cugetul vostru, să arătați credința și fierbințela voastră în faptă [...] să nu uitați datoria creștinescă, avend evlavie către cele sfinte și păzindu-vă trupurile și sufletele vostre curate pentru binele vostru, pentru îndestularea voastră și pentru însuși sufletul vostru”²². Același îndemn îl repeta muntenilor, greu încercați de războiul care abia se încheiase, în postul Paștelui din anul 1792²³.

Cât ecou să fi avut în conștiința locuitorilor din Moldova și Țara Românească ai vremii toate aceste îndrumări venite de la oamenii Bisericii și susținute de Domnie și în ce măsură li se vor fi conformat aceștia?

Modele de urmat sau, dimpotrivă, exemple de purtări vătămatoare au oferit chiar principii celor două țări românești.

Paul din Alep, oaspete la Iași în primele luni ale anului 1653, om al Bisericii fiind, a băgat de seamă că Vasile vodă Lupu și la fel întreaga sa familie, boierii și restul curtenilor, până la copiii de casă, păzeau cu strășnicie postul în așteptarea Sărbătorii Învierii din acel an²⁴. Asemenea se petreceau lucrurile la curtea lui Constantin Cantemir. Era tot Postul Paștelui, 40 de ani mai târziu, când s-a întâmplat ca în Moldova să se întâlnească trei patriarhi ecumenici: Iacov de Constantinopol, Gherasim de Alexandria și Dosoftei al Ierusalimului. După slujba

²⁰ *Ibidem*, p. 32.

²¹ *Ibidem*, p. 34.

²² V. A. Urechia, *Istoria românilor*, seria 1774-1786, vol. I, București, 1891, p. 372-373, doc 1.

²³ Idem, *Istoria românilor*, seria 1786-1800, vol. IV, București, 1893, p. 98, doc. 2.

²⁴ Paul din Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*, traducere Ioana Feodorov, București/Brăila, 2014, p. 197 și 198.

ținută la biserica Barnovschi – în prima duminică a postului, început atunci la 21 februarie –, domnul, deși foarte slăbit de boală, i-a pofțit pe cei trei înalți ierarhi să fie ospătați la masa lui pentru care se pregătiseră mâncăruri bogate, dar totuși de post²⁵. Dimpotrivă, fiul său Dimitrie, povestitorul acestei întâmplări, pare să nu fi dat dovadă de aceeași cucernicie atunci când el însuși ocupa tronul Moldovei. În timpul campaniei militare rusești din anul 1711, la ospețele de la Iași, cu care s-au onorat reciproc principele Dimitrie Cantemir și țarul Petru cel Mare, nimeni – adică nici domnul, nici boierii – nu s-a abținut să bea și să mănânce carne, deși era postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, iar masa dată de țar s-a desfășurat chiar într-o zi de miercuri²⁶.

Anterior, Paul din Alep consemnase în *Jurnalul* său de călătorie ceea ce auzise că „se spune” și anume că Mihnea al III-lea și oștenii săi, ocupând reședința domnească de la Târgoviște în urma conflictului din 1658 cu Constantin Șerban vodă, „ar fi mâncat doar carne”, deși se aflau în plin Post al Paștelui. Pentru contemporani pare să nu fi contat că din cauza războiului altele din cele de-ale gurii lipseau din târg și că nici nu mai era nimeni care să facă pâine pentru noul domn și oștirea sa²⁷. Fără deosebire și fără vreo îngăduială față de credința lor deosebită de cea a localnicilor, cronicarii i-au înfățișat ca necinstitori ai sfințelor posturi pe Ioan vodă zis Armeanul²⁸, pe Gașpar Grazziani²⁹ și pe Dumitrașcu Cantacuzino³⁰, aceasta fiind imaginea respectivilor domni moldoveni păstrată în amintirea urmașilor. În schimb, în *Cronica Ghiculeștilor* a rămas însemnat cât de evlavios era vodă Constantin Mavrocordat, pomenindu-se în mod deosebit despre obiceiul lui din timpul posturilor, atunci „când de dimineață până seara nu mânca absolut nimic

²⁵ Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin-vodă Cantemir*, ed. Liliana N. Iorga, traducere N. Iorga, Craiova, 1942, p. 145-146.

²⁶ Ioan Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 554 și 564-565; Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, ed. Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, Iași, 1976, p. 329-330; *Cronica Ghiculeștilor Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ed. Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 101 (în continuare *Cronica Ghiculeștilor*); Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, ed. Gabriel Ștrempel, vol. II, București, 1994, p. 242-243.

²⁷ Paul din Alep, *op. cit.*, p. 405.

²⁸ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 139.

²⁹ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 72; Axinte Uricariul, *op. cit.*, vol. I, București, 1993, p. 354.

³⁰ *Letopisețul Țării Moldovei de la Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir 1661-1705*, ediția C. Giurescu, București, 1913, p. 69.

și nu bea nici măcar cafea”, silindu-i până și pe marii săi boieri să-i urmeze exemplul³¹.

Dar de ce va fi fost nevoie de constrângere? Să nu se fi arătat boierii suficient de pioși? Iată ce relevă sursele timpului.

Numeroase sunt dovezile de ascultare în privința postului cuprinse în registrele de socoteli ale orașului Cluj din perioada anilor 1556-1665, unde s-a consemnat că membrilor soliilor din Moldova și Țara Românească, trimise cu misiuni în Ardeal ori mai departe în Imperiu, li s-au pregătit bucate adecvate în zilele sau perioadele care nu erau de dulce³², într-unul dintre cazuri menționându-se chiar că, în două zile, oaspeților din Muntenia li s-a dat „*la dorință mâncare de post, fiind miercuri și vineri*”³³. Nu lipsesc, însă, nici mărturiile din care reiese limpede că, în plin post al Crăciunului și al Adormirii Maicii Domnului, solii moldoveni sau munteni și însoțitorii lor au avut la masă: carne de porc, oaie și vită, găini și o găscă, slănină, cârnați, caltaboși și chiar pulpă de iepure³⁴.

Din lista cu cele cheltuite pentru înmormântarea și pomenirile după datină ale Mariei, nevasta lui Ioan Neculce, săvârșite pe parcursul anului 1738, de la 20 ianuarie și până la 20 iulie, iese în evidență că bucatele de la masa de 40 de zile, când deja începuse Postul Mare, fuseseră gătite numai din mazăre, linte, bob, păsat, „*perje*”, „*nohot*” și „*curechi*”, adică prune uscate, năut și varză³⁵, în timp ce la jumătate de an, în perioadă de dulce, au fost sacrificate „*I ialoviță și 2 oi și ar hi mai trebuit v'o 2 oi că n-au agiuns bine*”³⁶.

Două scrisori, una a unui negustor înstărit și alta a unui boier, ambii trăind în prima jumătate a veacului XVIII, ni-i arată pe emitenți ca fiind și ei buni păzitori ai postului. Negustorul, Staico Bengescul pe numele său, a cărui scrisoare din 17 decembrie 1723 era adresată lui chir Costachi Duma Sibianul, căuta, pentru fiul trimis la învățătură în Ardeal, o gazdă care să poarte de grija copilului într-atât încât

³¹ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 621.

³² Ștefan Meteș, *Socotilele orașului Cluj*, în *Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și românii din Cluj*, Cluj, 1935, passim.

³³ *Ibidem*, p. 7, însemnarea din 11 octombrie 1598.

³⁴ *Ibidem*, p. 2-5. În anul 1589, o „solie românească” a stat în Cluj opt zile, începând cu 27 noiembrie. În anul 1592, o altă solie, din Moldova, este găzduită de autoritățile clujene între 7 și 12 decembrie. Alte două solii românești, una sigur din Muntenia, au ajuns în oraș în prima parte a lunii august 1594.

³⁵ Iulian Marinescu, *Documente relative la Ioan Neculce*, în *BCIR*, IV, 1925, p. 74, doc. 33.

³⁶ *Ibidem*, p. 75.

„în zi de post să-i dea bucate de post”, socotind grijuliul tată că „pe tot dulcele nostru tot avem post vinerea [și] miercurea”³⁷, iar boierul, anunțându-și sosirea fiului la 12 ianuarie 1747, îl atenționa să pună să se pregătească „ceva chiverniseală de peaște dă vineri, fiind zi de post”³⁸.

Într-o altă scrisoare, datată 9 martie 1757, Ioan Callimachi, încă mare dragoman la Poartă în acea vreme, îi confirma fratelui său Dumitrașcu că proviziile pe care le așteptase să-i vină din Moldova – care conțineau brânză și unt – ajunseseră cu bine la el, la Constantinopol, „însă pre târziu, adică după ci am intrat în post”³⁹.

Istoricului Radu Rosetti i se povestise despre bunicul său patern, hatmanul Răducanu – fratele doamnei Zoe Moruzi, născut pe la 1762 și mutat la Domnul în 3 august 1838 –, că „era cât se poate de evlavios, mergea la toate slujbele bisericesti, ținea toate posturile [și] se spovăduia nesmintit de două ori pe an”. În schimb, pe bunica sa – apriga coană Frosinița, Eufrosina Manu pe numele ei de fată –, nevasta bătrânului boier Răducanu, istoricul o știa că „nici nu credea în Dumnezeu și chiar își bătea joc de numele Lui”⁴⁰. Cu toate acestea, hatmanul rămânea de neînduplecat și, după rânduiala vremii în care trăia, „silea toată casa [...] să ție cu cea mai mare rigoare toate posturile anului”⁴¹, situație în care până și cucoana era nevoită să se supună obiceiului bărbatului său, deși o făcea „cu cea mai mare și mai vădită rea-voință”⁴².

Asemenea istorisește folcloristul Artur Gorovei despre străbunicul său matern, cămăinarul Ioniță*, care trebuie să fi fost contemporan cu hatmanul Răducanu Rosetti. În casa respectivului cămăinar nu se pomenea mâncare de fruct

³⁷ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XII, *Scrisori din Arhiva grecilor Sibiului, din Arhiva Protopopiei Unite a Făgărașului și din alte locuri*, București, 1906, p. 22, doc. XXXIII.

³⁸ Idem, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV, *Hârtii din Arhiva mănăstirii Hurezului precum și din a Protopopiei Argeșului, din a boierilor Brâncoveni și altor neamuri găsite în casele proprietății din Brâncoveni*, București, 1907, p. 305, doc. XXXVII.

³⁹ A. D. Xenopol, *Istoria și genealogia casei Callimachi*, București, 1897, p. 231, doc. XIII.

⁴⁰ Radu Rosetti, *Scrieri*, ed. Cătălina Poleacov, București, 1980, p. 396.

⁴¹ *Ibidem*, p. 398.

⁴² *Ibidem*, p. 397.

* Țin să mulțumesc și pe această cale Domnului Profesor Ștefan S. Gorovei care mi-a semnalat acest articol.

în Postul Mare, pentru că „*toți posteau, tot postul*”⁴³. Sau cel puțin așa ar fi trebuit să se întâmple, pentru că în fapt cuconul Alecu și cuconul Dimitrachi, băieții lui Ioniță și ai cucoanei Zoița, „*nu se împăcau, nici în ruptul capului cu cafea cu lapte de tabân – să fi fost acesta susan? –, cu iahnie de fasole, cu pilaful de hribi, cu strudele cu unt de nucă și cu alte bunătăți*”, pe care Irimia, bucătarul țigan, le pregătea cu iscusință. Ei „*tânjeau după mâncarea de frupt*”, iar mama, înduioșată de tânguielile lor, le-o și mai dădea pe ascuns. Căminarul bănuia că „*băieții lui sunt niște eretici, dar se mângâia și el cu credința că bietul om este sub cârma vremilor și le înghițea pe toate*”. Aceasta până într-o zi, când, luându-se după o boare cu iz de carne friptă, ce părea să vină dinspre propria bucătărie, l-a prins pe bietul Irimia tocmai când pregătea la frigare, pentru cei doi feciori, „*un mușchi de vacă, a căruia zeamă se sfârlogea pe cărbuni*”. Înfuriat la culme, altceva nu-i porunci bucătarului înspăimântat, decât să răstoarne, „*în mijlocul ogrăzii, tingirile cu bucate pentru cuconași și bunătatea cea de mușchi la frigare*”, care „*în câteva clipe*” dispărură în burțile câinilor de vânatoare ai băieților. Lipăind din papuci, căminarul se întoarse, apoi, în cerdacul din dosul casei, unde a continuat să se bucure de căldura soarelui primăvărat și să pufoie din ciubuc⁴⁴.

Nu lipsesc nici mărturiile despre oamenii din popor.

La 25 martie 1747, niște meșteri din București se învoiseră să tipărească o „*cărtică cu rugăciuni*”, comanditarul fiind Neofit, mitropolitul Ungrovlahiei, prilej cu care lucrătorilor tipografi și ajutoarelor lor li s-a fixat rația de hrană zilnică, în act menționându-se în mod deosebit că „*pentru bucatele lor acum la post să le dăm bucate de post de aice; iar când va veni de va fi la dulce, atunci le vom da bucate de dulce*”⁴⁵.

Străinii care au călătorit prin Moldova și Țara Românească, cândva pe parcursul veacurilor XVI-XVIII, susțin, invariabil, că localnicii păzeau posturile cu asprime⁴⁶ chiar mai mult decât cereau canoanele, pentru că unora dintre ei până și

⁴³ Artur Gorovei, *Căminarul Ioniță*, în *Adevărul Literar și Artistic*, seria III, anul IV, 1923, nr. 137/8 iulie, p. 2.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, 1926, p. 17-18, doc. XIX.

⁴⁶ *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, București, 1978, p. 18; *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, 1973, p. 344-345; *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, 1983, p. 353, 375 și 634; *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, București, 1997, p. 357; *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, București, 2000, p. 688; *Călători străini*

lunea le-ar fi fost zi de post⁴⁷, iar unele dintre femei, fără să fi îmbrăcat haina monahală, hotărau de bună voie să nu se atingă de carne toată viața⁴⁸. Mare era uimirea multora dintre călătorii străini că moldovenii și muntenii, fără deosebire, ar fi ales mai degrabă să moară, decât să încalce măcar și o singură zi de post⁴⁹, genul acesta de abatere nefiind îndreptățită în mintea localnicilor nici de boala grea, nici de starea de sarcină, nici de oricare altă mare nevoie⁵⁰. Dimpotrivă, pentru ei să nesocotească postul ar fi fost o faptă mai gravă decât furtul sau decât omorul⁵¹. Tocmai de aceea străinii tindeau să-i considere pe moldoveni și pe munteni ca fiind doar stăpâniți de o religiozitate excesivă și să nu le aprecieze zelul care, după standardele religioase occidentale, nu-i transforma neapărat în buni creștini. Nici Dimitrie Cantemir nu era departe de acest punct de vedere, socotind, la rândul-i, că râvna moldovenilor într-ale credinței ar fi trebuit pusă, mai curând, pe seama firii lor superstițioase⁵².

Nicidecum nu lipsesc sursele care să și confirme veridicitatea observațiilor aparținând călătorilor străini. Din nou Radu Rosetti povestește despre cum și-a aflat sfârșitul Smaragda, soția sulgerului Mihalache Strilea, un boier care pe la 1764 își avea moșia la „Tămășani”, pe valea Trotușului, boier ai cărui înaintași greci se stabiliseră în Moldova în timpul primei domnii a lui Dumitrașcu Cantacuzino, cu care se și înrudeau⁵³. Femeia răcise în biserică tocmai în Postul Mare, dar în loc să stea în pat, după cum fusese sfătuită de „*doforul curții*”, ea continuă să se ocupe de gospodărie, să postească și să meargă la slujba de duminică. Efortul și alimentația inadecvată n-au condus la altceva decât la agravarea bolii, într-atât încât în Săptămâna Patimilor tânăra nevastă se prăpădi⁵⁴. Din cauză că localnicii erau riguroși în privința postului chiar și atunci când era vorba de pruncii abia înțărcați, se ajungea la același nefericit deznodământ. Cel mai greu de trecut erau cele șapte

despre Țările Române, vol. X, partea a II-a, p. 1267.

⁴⁷ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 341; *Vezi și Călători străini*, V, p. 225; *Călători străini*, VIII, p. 353; *Călători străini*, XI, p. 865.

⁴⁸ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 341; *Vezi și Călători străini*, VIII, p. 353. Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel a observat că îndeosebi femeile țineau „*morțiș* la post”.

⁴⁹ *Călători străini*, III, p. 18; *Călători străini*, IX, p. 357.

⁵⁰ *Călători străini*, III, p. 18; *Călători străini*, V, p. 345; Anton-Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, ed. N. Iorga, traducere S. Cris-Cristian, Iași, 1929, p. 17; *Călători străini*, IX, p. 357.

⁵¹ *Călători străini*, V, p. 344-345.

⁵² Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 341.

⁵³ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 29.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 32.

săptămâni ale Postului Mare, iar copiii tocmai „*de aceea mureau în primăvară ca muștele*”⁵⁵.

Nimic n-ar putea demonstra mai bine cât de neînduplecați erau românii în legătură cu postul, decât faptul că acesta nu era încălcat nici măcar în cadrul a ceea ce se voia, la începutul veacului al XIX-lea, să aibă rolul de spital. Potrivit medicului Constantin Caracaș, după ce că hrana care li se dădea bolnavilor internați la Spitalul Colțea din București era, în mod obișnuit, „*neregulată, proastă și neconformă cu dieta rânduită de medic*”, bucatele pe care le căpătau respectivii miercurea și vinerea mai erau și de post, adică: „*prune, mazăre, varză și altele la fel*”, fără ca cineva să aibă vreo grijă pentru nevoile alimentare ale fiecărui pacient în parte, potrivite bolii de care el suferea⁵⁶.

Dacă moldovenii și muntenii recurgeau într-adevăr la astfel de practici, nu se călăuzeau nicidecum după preceptele Bisericii, care, de altfel, le contesta vehement, mergând până la a-i amenința cu pedeapsa divină pe cei care se făceau vinoați de neascultare. În *Pravila* românească pe care diaconul Coresi a tipărit-o în Șcheii Brașovului, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, se prezentau explicit perioadele din an în care creștinii ar fi putut fi tentați să postească, fiind pomenită și osânda ce li se pregătea dacă nu înțelegeau ca atunci să mănânce de frupt. Scrie în pravilă: „*Dzile de slobodzie. De slobodzii: den Crăciun până 11 dzile să mâncați carne și brândză în toate dzile și hârții ogarului așîdere așa. Și în săptămâna brândzei să mâncați brândză în toate dzile și în săptămâna după Paști și la Rusalii așîdere așa. Iar cela ce va posti și nu va mânca cu dulce acești hârți, acela să fie anatima și să fie procler*”⁵⁷.

Pentru postul din ziua de luni s-ar părea că exista, totuși, o dispoziție aparținând Bisericii, care făcea ca el să conteze în anumite circumstanțe. Antim Ivireanul, în *Învățăturile* sale pentru spovedanie adresate preoților duhovnici, îi sfătuia pe aceștia să scadă până la un an din pedeapsă, dacă cei cărora li se fixase

⁵⁵ *Ibidem*, p. 398.

⁵⁶ P. S. Samarian, *O veche monografie sanitară a Munteniei „Topografia Țării Românești” de doctorul Constantin Caracaș (1800-1828)*, București, 1937, p. 145 (în continuare *Monografia Munteniei*).

⁵⁷ Gheorghe Chivu, *Pravila lui Coresi*, în Ion Gheție (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea*, p. 218.

canon alegeau să se abțină de la bucatele de dulce și în respectiva zi⁵⁸, pe lângă celelalte posturi legiuite.

Toate exemplele la care am apelat scot în evidență faptul că, în realitate, atât în societatea munteană, cât și în cea moldovenească, indiferent de starea socială căreia îi aparțineau, viețuiau laolaltă personaje mereu gata să se supună canoanelor bisericești, indiferent care le vor fi fost motivațiile, și indivizi mai puțin atenți la posibila mântuire promisă după ce efemera existență pământească li se va fi încheiat, deci nu foarte atenți în privința posturilor rânduite precum ceilalți semeni ai lor. Dacă nu ar fi existat destui din cei mai puțin dispuși să respecte normele, nu ar mai fi fost nevoie ca odată cu începerea Postului Mare așa să caute să-i afle prin târg și să-i pedepsească pe cei „*ce țineau crășma deschisă și beau rachiu*”⁵⁹, așa după cum tot Paul din Alep observase că se întâmpla la Iași. Referințe la atribuțiile care-i reveneau deținătorului dregătoriei de mare agă sunt conținute și în *Condica Visteriei Moldovei* din anul 1775, una dintre obligațiile sale fiind, într-adevăr, „*să poarte de grijă ca în tot postul ca să nu fie la crășme adunături cu beție și cu țigani*”⁶⁰.

Din aceeași cauză, probabil, Mihai vodă Suțu nu omisese ca în actele emise în 8 august 1785, prin care se adresase locuitorilor Țării Românești – documente la care deja am făcut referire –, să-i atenționeze pe aceștia că îndemnurile „*de nu le veți urma și veți petrece dobitocesce, fără de biserică și fără de evlavie la cele sfinte, neîmplinind datoria creștinescă, atunci datoria cea ce avem ne silește a ne areta spre voi cu urâciune și a face la cei rei, leneși, neînțelegători și cercetarea ce li se cuvine*”, adăugând, totodată, că ispravnicilor de județ le-a poruncit ca „*pentru care nu va fi următoriu, [...] să ne înștiințeze negreșit*”⁶¹.

Mitropolitul Antim Ivireanul îi certa cu asprime până și pe cei care, deși posteau, o făceau fără prea multă tragere de inimă, socotind zilele postului lungi din cale afară și cârtind că nu-și puteau umple burțile după câtă le era voia. «*Nu numără zilele postului precum așteptă argatul cel rău plata simbriei – îi muștra înaltul ierarh pe cei vinovați –, nu te întrista căci nu fumează cubniia ta sau bucătariul căci n-au stătul lângă foc. Mă rușinez a spune de posomorârea celor mâncăcios, în ce chip să tânguesc în zilele cele de post: cască adese, să culcă puțin și iar să scoală; dorm*

⁵⁸ Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 209.

⁵⁹ Paul din Alep, *op. cit.*, p. 197.

⁶⁰ Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VII, Acte interne (1771-1780), Iași, 2005, p. 124, doc. 129.

⁶¹ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. I, p. 373, doc. 1.

în silă și silesc să treacă zilele și să nu le priceapă. Să îngreuiază asupra soarelui, căci zăbovește a înopăta; numesc zilele postului mai mari decât celialalt; să fac cum că au durere la stomah și amețeli de cap și stricăciune obiceiului lor, carele nu sunt semne ale postului, ci ale nesațiului. Cu nepohtă să duc la masă, răpșesc asupra verzelor, înjură legumile zicând: „în zadar s-au adus în lume”. Să fac și cunoscători de firii iubitorii de mâncări beau apa făr’ de răsuflare, ca când ar fi luat de la doftor vreo băutură făr’ de dulceață de vindecare. Și cei mai mulți meșterșuguesc băutura, mângăindu-ș pohta lor unii cu bragă, alții cu bere, alții cu șrbet, alții cu livej, alții cu mied»⁶².

Totuși, încălcarea postului nu era pasibilă de pedeapsă indiferent de situație. Cel puțin, Biserica nu era într-atât de drastică. Dimpotrivă. *Pravila bisericească de la Govora* îi îndemna pe duhovnici să fie cu grijă cum vor da învățatură și post celor pe care îi păstoreau, să țină seama că săracii lucrau întruna, că unii dintre credincioși erau slugi și robi ori umblau mult cu negoțul lor, iar alții erau bătrâni și slabi, prin urmare, nu de seama celor puternici și bogați⁶³. Preoților li se îngăduia, așadar, să țină seama de conjunctură, fiind sfătuiți să se poarte cu blândețe față de poporani și să fie atenți la nevoile fiecăruia în parte. „*Cine moare de foame în Postul Mare să mănânce carne*” se specifica în pravilă, urmând ca odată primejdia trecută, omul să-și îndrepte greșala cu pocăință și cu rugăciune⁶⁴. *Pravila ritorului Lucaci* încuviința, deopotrivă, ca cel care „*nu poate posti în pocăința sa de va fi bolnav*” să plătească ca să fie pomenit la Liturghie ori să citească Psaltirea sau Evanghelia⁶⁵. În caz de boală, regulile devin mai blânde până și în mediul monahal. Fără să se refere lămurit la post, punctul 5 al *Așezământului* întocmit de starețul Paisie Velicikovski pentru a reglementa viața de obște de la Dragomirna stabilea, totuși, că „*cei bolnavi vor mânca mâncare după nevoia bolii*”⁶⁶. În încercarea de a reorganiza Biserica în calitate sa de domn al Țării Românești, Alexandru Ipsilanti a emis un hrisov relativ la viața monahală, întărit inclusiv cu semnăturile mitropolitului și episcopilor, care

⁶² Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 91.

⁶³ *Pravila bisericească numită cea mică tipărită mai întâi la 1640 în mănăstirea Govora*, București, 1884, p. 39r-39v.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 121r.

⁶⁵ *Pravila ritorului Lucaci*, p. 164.

⁶⁶ Ieromonah Marcu Petcu, *Starețul Paisie Velicikovski. Mănăstirea Dragomirna și prima Filocalie în limba română*, în *Dragomirna și ctitorii ei Actele Colocviului din 20-23 iulie 2009*, Dragomirna, 2014, p. 68.

la punctul 7 introducea o măsură asemănătoare, conform căreia dacă s-ar fi întâmplat ca un călugăr să cadă „întru neputință și bolă, atunci trebuie a i s-orându-i și hrana mai cuviinciosă, cu căutare în spitalu cel de obște al călugărilor, purtând grijă de el”⁶⁷.

De altfel, potrivit Canoanelor Sfinților Apostoli, nu numai boala ar reprezenta un motiv valabil pentru dezlegarea de post, ci și alte situații deosebite în care nu se poate posti, cum ar fi împrejurările de forță majoră ori călătoriile⁶⁸, ceea ce înseamnă că solii găzduiți la Cluj sau voievodul Mihnea al III-lea cu oștenii săi ca și Dimitrie Cantemir și marii lui boieri, aflați în plin război, vor fi știut că în situația în care se găseau, deși se vor înfrupta cu carne, vor afla întrucâtva îngăduință măcar din partea autorității bisericești. De asemenea, potrivit Canoanelor Sfinților Părinți, nici lehzurilor nu ar fi trebuit să li se impună să se abțină de la mâncărurile de dulce, chiar dacă ar fi născut în post⁶⁹.

S-ar părea că mai curând decât Biserica și chiar Domnia, membrii colectivității erau cei care priveau cu prea puțină îngăduință comportamentele diferite de cele ale majorității. Convingătoare în acest sens este scrisoarea trimisă de Radu și Constantin, fiii domnului muntean Ștefan Cantacuzino, Patriarhului Ierusalimului Hrisant Notara la 13 februarie 1728, din Viena. În acea vreme, unul dintre frați – cel care a și redactat epistola, probabil Radu – suferea de „oarecare slăbiciune trupească”, ceea ce l-a determinat să-i scrie însemnatului ierarh, rugându-l să fie milostiv și să-i trimită „binecuvântare și voie în scris ca să putem mânca de fruct”. Oarecum surprinzătoare este făgăduiala pe care fiul fostului domn o făcea clericului, cum că „pentru a nu se face scandal, va rămânea ascuns ce ni vei trimite”⁷⁰, dovadă concludentă că purtarea nimănui nu scăpa de ochii iscoditori ai comunității, abaterea – mai precis ceea ce comunitatea socotea, potrivit regulilor sale nescrise, a fi abateră – fiind imediat și aspru sancționată.

După cum au și relevat deja exemplele prezentate, izvoarele fac vizibile mai ales manifestările exterioare referitoare la post ale locuitorilor din Moldova și Țara Românească. Este evident că pentru localnici „a posti” însemna ca alimentația lor să se încadreze într-un anumit tipar, în conformitate cu rânduilele stabilite de

⁶⁷ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. I, p. 54, doc. 2.

⁶⁸ Ioan D. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, p. 43, Canonul 69.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 400, Canonul 8.

⁷⁰ Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV, partea a II-a, București, 1917, p. 960-961, doc. DCCCCXXXIII (în continuare *Documente Hurmuzachi*).

Biserică. În timpul posturilor, legumele și zarzavaturile, proaspete sau uscate⁷¹, gătite cu untdelemn⁷² sau fierse numai în apă⁷³, erau hrana celor avuți și a celor simpli, fără deosebire. Vin nu s-ar fi băut decât sâmbăta și duminica⁷⁴, acesta fiind înlocuit cu suc de mere⁷⁵, bragă, șerbet, și chiar cu livej – adică un vin de slabă calitate –, mied ori bere⁷⁶. Oamenii de rând se ospătau cu linte și mazăre, preparate mai ales cu ulei de in; cu bob; cu varză, fie crudă, fie sub formă de supă; cu napi, care cu mirosul lor de pământ s-ar fi potrivit cel mai bine poporului de jos; cu rădăcini de mandalaci – adică de babaraboi –, din care se făcea supă sau salată; cu urzici tinere care se fierbeau, iar zeama se îngroșa cu puțin orez sau cu făină, după care se gătea cu ulei de in; cu dovlecei; cu pepeni; cu usturoi și ceapă presărate cu puțină sare; cu borș de leuștean; cu ciuperci; cu ulei de nuci uns pe mămăligă. La începutul secolului al XIX-lea, fasolea și pătlăgelele vinete deveniseră deja comune, cele din urmă fiind consumate de popor crude, în amestec cu oțet, ceapă și piper⁷⁷. Cu toate că în bucătăriile boierilor și în cea a domnului se întrebuițau, în mare parte, aceleași produse, mesele acestora continuau să fie mult mai îmbelșugate și mai gustoase până și în post⁷⁸, diferențele sociale rămânând la fel de evidente. Aceasta și pentru că cei cu stare își permiteau să cumpere mărfuri procurate de negustori din afară, ca, de pildă, năut, adus din „țările turcești”⁷⁹, ori să folosească mierea la prepararea dulcețurilor de: vișine, prune, nuci tinere, mere, pere, cireșe, piersici, caise⁸⁰, ori să se bucure, chiar și după căderea zăpezii, de legumele pe care le depozitau în pivnițe ca să-și păstreze prospețimea⁸¹. Pâinea nu le lipsea, în timpul postului boierii mâncând încă mai multă decât în restul anului⁸².

⁷¹ *Monografia Munteniei*, p. 49-57.

⁷² *Ibidem*, p. 49-57 și 103.

⁷³ *Călători străini*, V, p. 79; Paul din Alep, *op. cit.*, p. 199.

⁷⁴ Paul din Alep, *op. cit.*, p. 198 și 199.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 199.

⁷⁶ Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 91.

⁷⁷ *Monografia Munteniei*, p. 49-61; *Vezi și Călători străini*, VIII, p. 634; *Călători străini*, IX, p. 67.

⁷⁸ Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin-vodă Cantemir*, p. 146; *Monografia Munteniei*, p. 102-103.

⁷⁹ *Monografia Munteniei*, p. 50.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 44.

⁸¹ *Călători străini*, VI, p. 59.

⁸² *Monografia Munteniei*, p. 103.

În zilele de „dezlegare”, pentru masa domnului se aduceau de la munte, „în goana cailor”, gustoșii păstrăvi, lostrite și lipani⁸³, boierii se desfătau cu cegă și morun din Dunăre⁸⁴ – le plăceau la fel de mult nervii uscați de morun și de nisetru⁸⁵ – de asemenea, cu pești de mare marinați: sardele, lacherdă, scrumbii, licurini [chefal, *n. ns.*], cu caracatiță „murată”⁸⁶, în vreme ce nevoiașii se mulțumeau numai cu pește sărat⁸⁷ sau înghețat⁸⁸. Nartul „pentru ale mâncării și la băcăni”, fixat în 19 noiembrie 1783, în prima domnie a lui Mihai Suțu în Țara Românească – nu știu dacă neapărat fiindcă începuse Postul Crăciunului –, stabilește prețul pentru mai multe soiuri de pește, proaspăt sau sărat: crap, șalău, biban, somn, toți aceștia mai scumpi decât știuca, plătica, ciortanul și cosacul⁸⁹. Icrele erau la fel de căutate – îndeosebi cele de morun – boierii mâncându-le pregătite cu ulei, piper și zeamă de lămâie⁹⁰, racii și scoicile de baltă sau heleșteu, pe care poporul de rând le toca mărunț și le gătea cu untdelemn și plante aromate⁹¹. Odată cu secolul al XVIII-lea, moldovenii și muntenii, indiferent de stare, au prins gustul melcilor, de care înaintașii lor se scârbiseră, ei, dimpotrivă, mâncându-i cu multă plăcere în Postul Paștelui, mai ales⁹².

Cu mult mai greu sunt de surprins în sursele timpului motivele lăuntrice care au dat sens postului în conștiința credincioșilor. Acest lucru ar fi fost posibil dacă ar fi existat moldoveni și munteni care să-și fi încredințat gândurile hârtiei, obișnuință despre care, însă, nu se poate vorbi în spațiul Principatelor. Tocmai de aceea astfel de informații abia răzbat din textele vremii.

O scurtă reflecție asupra binefacerilor spirituale ale postului asupra sufletului îi aparține lui Dimitrie Cantemir. „Că cu anevoie ieste cineva trupul în toate pre larg și de sațiu să-și hrănească și sufletul de poftele trupești nebetejit sa-si

⁸³ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 69.

⁸⁴ *Călători străini*, VIII, p. 373.

⁸⁵ *Monografia Munteniei*, p. 41.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 103; Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. X, *Acte interne (1796-1800)*, Iași, 2007, p. 3, doc. 1.

⁸⁷ *Călători străini*, XI, p. 445.

⁸⁸ *Călători străini*, VI, p. 123.

⁸⁹ V. A. Urechia, *Memoriu asupra perioadei din istoria romanilor de la 1774-1786*, în *AARMSI*, seria II, tom XII, București, 1893, p. 480/596.

⁹⁰ *Călători străini*, VIII, p. 373; *Monografia Munteniei*, p. 41.

⁹¹ *Monografia Munteniei*, p. 46; *Călători străini*, IX, p. 357.

⁹² *Călători străini*, VIII, p. 378; *Călători străini*, IX, p. 357; *Călători străini*, XI, p. 459; *Monografia Munteniei*, p. 45.

*păzască, că precum în hrana slobodă trupul să îngroașă și să îngrașă, așa de post trupul vitionindu-să – adică pierde din greutate [n. ns.] –, sufletul să suptie și să învârtoașă, căci foamea în trup moarte firească, iară la suflet viață cerească aduce*⁹³ meditează domnul cărturar în a sa *Istorie Ieroglifică*.

Marele postelnic Constantin Cantacuzino – a cărui viață s-a sfârșit atât de tragic cu numai cinci zile înainte de Sărbătoarea Nașterii Domnului din anul 1663, adică tocmai în post, ca urmare a intrigii țesute de boierii Stroe Leurdeanu și Dumitrașcu Cantacuzino, viitorul domn moldovean, care l-au învinuit de hiclenie față de Grigore vodă Ghica I – ajuns în pragul bătrâneții, ar fi știut la ce-i ajută postul sufletului. El însuși ar fi destăinuit la un moment dat că: „*Eu să-m[i] păzesc Biserica și să mă pocăiesc, / Și să-m[i] postesc sufletul, de moarte să gândesc*”⁹⁴, ceea ce-l arată ca fiind om evlavios, convins de faptul că foloasele postirii se vor face simțite în realitate abia după ce viața pe pământ i se va fi încheiat. Dacă asupra mărturisirii marelui dregător s-ar mai putea abate umbra îndoielii că a fost sau nu rostită, sigur este că pentru autorul, rămas anonim, al *Poveștii de jale asupra uciderii postelnicului* – după câte se pare un boier muntean, apropiat al lui Constantin Cantacuzino⁹⁵, care s-a și întâmpilat să fie martor la omor⁹⁶ – dimensiunea spirituală a respectivului obicei era cea care conta în mod deosebit, tocmai fiindcă autorul în cauză și-a transpus convingerea în poem.

Pe de altă parte, pentru fiii lui vodă Ștefan Cantacuzino pare ca puterea tradiției să fi cântărit greu, atât timp cât aceștia cunoșteau că posturile erau „*lăsate din părinți*”, deși „*nevoia*” îl forța pe cel suferind să treacă peste obiceiul străvechi. Dorința evidentă de a-și justifica fapta, mărturisirea că nicidecum nu o făcea „*din trufie și risipă*”⁹⁷, îi trădează neliniștea interioară și chiar pornirea de a-i învinui el însuși pe cei pe care i-ar fi văzut încălcând postul. Așadar, nu există motive de a nu crede că vor fi fost în epocă și alții gândind asemenea personajelor de mai sus.

Întrebați de ce în post nu le dau mâncare de fruct bolnavilor, de ce nu se hrănesc mai bine, țaranii ar fi răspuns invariabil că așa s-au hrănit și părinții, și strămoșii lor. Este ceea ce a constatat medicul Gheorghe Crăiniceanu în urma unei

⁹³ Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, vol. I, ed. Ion Verdeș și P. P. Panaitescu, București, 1978, p. 94-95.

⁹⁴ *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII-XVIII)*, ed. Dan Simonescu, București, 1967, p. 42.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 38.

⁹⁷ *Documente Hurmuzachi*, XIV^{II}, p. 961, doc. DCCCCXXXIII.

cercetări întreprinse în satele din diferite regiuni ale României, în ultimii ani ai secolului al XIX-lea⁹⁸. Probabil aceeași ar fi fost explicația pe care ar fi dat-o mare parte dintre locuitorii Moldovei și ai Țării Românești, trăitori în veacurile anterioare.

În lumea satului românesc unii știau, totuși, la începutul celui de-al XX-lea secol, că postul „*a fost așezat*” de Hristos și de Apostoli, că el „*însamnă mare lucru înaintea lui Dumnezeu*” și că, însoțindu-l cu rugăciune și cu fapte bune, se „*capătă Împărăția Cerului*”, că el „*lunghește zilele omului*”, pe de altă parte, că e „*înfrânare de la toate*” și că numai „*celui bolnav i se poate să nu mănânce*” pentru că Dumnezeu „*nu [...] ține în samă*” postul acestuia⁹⁹. Este dovada că Învățăturile vechilor pravile bisericești și predicile au avut ecou până și în conștiința moldovenilor și muntenilor care și-au dus traiul aproape neștiuți, fiind transmise din generație în generație, până în timpurile actuale.

Înseamnă că nu ar fi greșit a fi luate în seamă și celelalte credințe vechi – cu toate că ele n-au nici o finalitate spirituală – care, la același început de veac, erau cât se poate de vii, încă. La fel de bine se știa că cel care mănâncă luna de fruct „*pățește ceva*”, că pentru vite „*îi rău de dihanii*”¹⁰⁰ și că este „*amar*” de „*cine postește lunile și le lasă*”¹⁰¹, ori că „*îi curge sânge din nas vară*” celui care mănâncă pește vinerea¹⁰². Postul din acea zi se mai ținea ca să apare de furtuni ori ca fetele să capete noroc și ajutor de la Sfânta Vineri să se mărite grabnic¹⁰³. Dacă se abțineau luna de la mâncarea de dulce, nevestele puteau să rămână mai repede însărcinate, iar cei bolnavi de ochi, cărora le slăbise de tot vederea, scăpau de durerile groaznice¹⁰⁴.

⁹⁸ Gheorghe Crăniceanu, *Igiena țăranului român. Locuința, încălțăminte și îmbrăcăminte. Alimentația în diferite regiuni ale țării și în diferite timpuri ale anului*, București, 1895, p. 203. Țin să-i mulțumesc Domnului Profesor Mircea Ciubotaru pentru bunăvoința de a-mi semnală existența mai multor studii pe acest subiect.

⁹⁹ Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, vol. I, ed. Ioan Datcu, București, 1998, p. 209-210; Vezi și Iuliu Zanne, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. VII, București, 1901, p. 117, nr. 15657, „*În zadar cu postul raiul vei nădăjdui*”.

¹⁰⁰ Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915, p. 114, nr. 1443/127; Vezi și Iuliu A. Zanne, *op. cit.*, p. 119, nr. 15666. „Postesc lunile”.

¹⁰¹ Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 158, nr. 2081/181.

¹⁰² *Ibidem*, p. 216, nr. 3130/268.

¹⁰³ S. Fl. Marian, *Nașterea la români Studiu etnografic*, București, 1892, p. 3, n. 2.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 3, n. 3.

Se credea și că la intrarea în Postul Paștelui ar fi fost bine ca masa de Lăsatul Secului să rămână întinsă, „*căci peste noapte vine norocul și mănâncă și el*”¹⁰⁵, urmând ca a doua zi să se termine tot ce mai rămăsese, iar firimiturile să fie date păsărilor din curte, pentru ca vara să nu dea muștele în ochi, iar ouăle să fie gustoase¹⁰⁶. Deopotrivă, cel care continua să mănânce ouă și după ce se trecea de jumătatea Păresimilor trebuia să se aștepte ca găinile sale să nu se mai ouă¹⁰⁷. Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel se ținea pentru foamete și grindină¹⁰⁸, cel al Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul, pentru vindecarea de boli și mai ales de friguri¹⁰⁹, cel de Sfântul Andrei, cu nădejdea împlinirii unei dorințe: însuratul, măritișul ori lecuirea de vreo boală¹¹⁰, în vreme ce postul de Sărbătoarea Sfintei Varvara era de folos mai ales femeilor, în caz de naștere grea, de boală sau de orice altă primejdie¹¹¹.

Atunci când cuiva i se fura o vită sau altceva de preț de prin gospodărie, potrivit era ca respectivul să facă post negru, despre care, însă, documentele din trecut nu aduc vreo dovadă că într-adevăr s-a practicat, ceea ce nu înseamnă că ar fi greșită bănuiala că s-a recurs la el. În felul acesta putea fi aflat hoțul, iar dacă acela nu era de găsit, rămânea speranța că i se va trage totuși moartea. Pentru aceasta se postea șapte săptămâni, timp în care, în mai multe zile anume, păgubașul trebuia să nu mănânce și să nu bea nimic, să nu iasă din casă și, dezbrăcat de haine, să se închine și să bată mătăni din zori și până în noapte. Sorții de izbândă ar fi fost și mai mari, dacă cel cu pierderea ar fi stat complet dezbrăcat în întuneric, „*astupat*” în cuptorul în care se cocea pâinea, pentru ca postul să fie „*și mai negru*”¹¹². Întâmplarea face ca cel care a povestit despre obicei să fie locuitor al satului de baștină al mamei mele, anume Hânțești, sat așezat pe malul Siretului, cuprins în județul Dorohoi la 1913¹¹³, acum în județul Suceava.

Este mai mult decât evident, potrivit mărturiilor oferite de cercetările etnografilor, că pentru locuitorii satelor postul avea mai degrabă o finalitate imediată, în strânsă legătură cu viața pământeană de zi cu zi, iar credințele acestea trebuie să fi venit de destul de departe în timp.

¹⁰⁵ Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 192, nr. 2694/232.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 178, nr. 2499/215.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 118, nr. 1531/133.

¹⁰⁸ Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*, București, 1910, p. 114.

¹⁰⁹ Idem, *Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului. Studiu etnografic*, București, 1913, p. 40.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 147.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 154.

¹¹² *Ibidem*, p. 33.

¹¹³ *Ibidem*, p. 33, n. 2.

În consecință, nu se poate pune la îndoială faptul că în perioada secolelor XVI-XVIII, locuitorii Moldovei și ai Țării Românești, indiferent cărui grup social au aparținut ei, au acordat o însemnătate deosebită postului, chiar dacă motivele care-i îndemneau să-l respecte nu au fost aceleași pentru toți. Din familiile cele mai de seamă proveneau cei cultivați, care se poate bănuie că știau că prin post își apropiau mântuirea, valoarea spirituală a acestui obicei creștin contând pentru ei înainte de toate. În conștiința celor mai mulți, însă, până la posibila și îndepărtata răsplată din Ceruri, va fi avut mai multă greutate teama de neplăcerile imediate care ar fi decurs din încălcarea postului, de unde, probabil, și îndărătnicia cu care aceștia l-au păzit. Ca cineva să se sustragă, fără să suporte consecințele gestului său, era aproape imposibil în condițiile în care Biserica, Domnia și mai ales comunitatea vegheau laolaltă ca această îndatorire religioasă să fie înfăptuită după cum se cuvenea.

*THE IMPORTANCE OF FASTING FOR THE INHABITANTS OF MOLDAVIA
AND WALLACHIA BETWEEN THE 16TH-18TH CENTURIES*

(Abstract)

The aim of this essay is to establish what the rules of the Church on fasting between the 16th-18th centuries were, to which degree the members of the various social classes in Moldavia and Wallachia observed them and how they used to do it, the significance attributed to these practices, what motivated the people to comply with these regulations or, on the contrary, what determined them to disobey the regulations of the Church. At the same time, we are interested in the attitude adopted by the Church, the ruling prince and the community towards those who strayed from the established rules.

The resources used in the attempt to find the answer to all of the aforementioned questions are diverse: old Church rules, sermons of distinguished hierarchs, orders of the ruling princes, notes of chroniclers and foreign travellers, but also registers, spending lists, rations, old letters, monographs and ethnographic sources.